

Буйнай расідай сыплюцца, льюцца,
Ніву багацяць... а што за жніва?!
Крыўда іх топча, гора марозіць,
Ведзьма-насмешка п'е іх лапчыва.

- 10 Суд негадзівы жаласць-гадзюка
Судзіць над шчырай слёзаў малітвай,—
Розум бязбожны над сэрцам слёзаў
Поўніць чын ката точанай брытвай.

Зорка, што бітвы й згоды варожыць
З неба нямога гэтаму свету,
Толькі яна йшчэ іх не пакрыўдзіць,
Слёзы атуліць у промень прывету.

- Ды што планеты гэтай аковы
Скінуў і воляй вечнай маяча,
Дух такі вольны вольнага духа
20 Пойме і так жа ўкрадкам заплача.

1914

ПЕСНІ ВАЙНЫ

Вазьмі, маці, пяску жменю,
Пасей, маці, на каменю.
Як прыжджэся з пяску ўсходу,
Тады верне сын з паходу.

З народнай песні

І. Варожбы

На ўзбярэжжы, над ракою
Шэпчуць вербы з асакою:
— Што то будзе, што то будзе?
Штось трывожны свет і людзі!

Па зямлі пайшлі пажары —
Неба дымяць дыму хмары,

Там і тутака агнішча,
Над агнішчам вецер свішча.

Па сялібах — пошасць хваляй...
10 Гэты хвор, таго схавалі,
Тому чэшуць дамавіну...
Жыці, мерці няма ўпыну.

А па небе ў гэта лета
Ходзіць ходырам камета,—
Хвост яе — не дай Ты Божа...
На дабро нам не варожа.

Далей вокал — як магіла...
Сонца круг свой зацямніла,
Ночай глянула ў дзень белы
20 На жыццё ўсё, на свет цэлы.

І груган аднекуль выплыў,
Штосьці гыркнуў дзюбай хрыпла,
Як заклён праклённы кінуў,
Дый дзесь згінуў ці не згінуў.

За варожбамі варожбы,
Як нячысцікавы божбы,
Ад варотаў да варотаў
Ходзяць, стукаюць ля плоту.

Засяюць трывогі, страхі
30 На ўсе сцэжкі, на ўсе шляхі,
Дзе начніцы косым вокам
Пазіраюць ненарокам.

Ой, нездарма над ракою
Шэпчуць вербы з асакою:
— Што то будзе, што то будзе?
Штось трывожны свет і людзі!

II. Перад бурай

Грамадзяцца цёмны хмары,
Грозьць свету страшнай карай,
Не супыняць ужо бітваў
40 Ні ўздыханні, ні малітвы.

Сталі ўсюды ўсімі трэсці
Неспакойства поўны весці,
Што, забыўшы людзі ўвагі,
Пад крываваы пойдучь сцягі.

Меч уздыме брат на брата,
Стане брату брат горш ката...
Зуб — за зуб, за вока — вока...
Як і сказана ў прарокаў.

50 Усё свой к гэтаму шлях знача,
Што так будзе — не іначай,
Бо шукаць ўжо праўды нечым,
Толькі порахам ды мечам.

Бо ёсць сіла і на сілу,
Што магілай за магілу
Водкуп дасць, як след, з паклонам
Ды прымкне крыжом свяцёном.

60 Бо ёсць воля і на волю,
Што сваю з тэй возьме долю,
Не загубіць, не ўваскрэсіць,—
За ланцуг — ланцуг павесіць.

Так усё горшы ад граніцаў
Ад далёкіх слух імчыцца;
Штораз болей — менш надзеі,
Што вихор гразу развее.

Чуткі йдуць, плывуць журбою,
Родны краю, над табою;
Ты ж не гніся ў завіруху:
Вокам бач і вухам слухай.

70 Хто за славу выйдзе з славай —
Тых не зломіць бой крываваы;
Хто за праўду праўдай стане —
Тых сустрэне змілаванне.

III. Склік

Напрарачыў, наваражыў
Бяды сабе квол чалавек,—
Крываваых бур не збыў, не зжыў,
Заломаў не прарваў, не ссек.

Ад самагубнасцей дзікіх,
Ад трупам значаных дарог
Не пастрымалі сэрц людскіх
80 Ні права іхняе, ні Бог.

Ударыў гром, завыў пажар,
Склікаюць трубы на паход;
Йдзе край на край, на цара — цар,
Народ падняўся на народ.

Скрозь свету йдзе аружны склік
Паставіць сілу проці сіл;
Жадае свет, як свет вялік,
Даўно варожаных магіл.

Устань, хто жыў, устань, хто дуж,
90 Нясі аружжа, ў бітвы йсі!
Кінь матку сын, кінь жонку муж
І хату кінь у забыці!

Устань, устань тачыць штыхі,
Знамёны шоўкавы свянціць!
Яшчэ жыве закон такі —
За смерці — смерцямі плаціць.

Адважна ў бой рыхтуйся, брат,
Баяцца нечага крыві,—
100 Твой продак выліў яе шмат,
Ты памяць продкаў аджыві!

Каня буланага сядлай,
У стрэльбу крэпка ўбі набой
І, блаславіўшы бацькаў край,
Едзь па загаду ў грозны бой!

Як дасягнеш чужацкіх гонь,
Патопчаш ворагаву рунь,—

Ты Матку-Бацькаўшчыну ўспомнь
І ўбок кінь вокам сваіх пунь.

А чалавечае на цэль
110 Жыццё узяўшы на прасцяг,
У грудзі свенчанья стрэль,
Адно не цэль ў крыж на грудзях!

Адважна ў бой!.. Вайна вайну
Спладзіла — хай жа бітва йдзе
За шчасця лепшага вясну,
За волю вольнай грамадзе!

Аб долі роднай стараны
Нам сведчыць не адзін курган,
Дзе дрэмлюць слаўныя сыны;
120 А страж дзяржыць ноч ды туман.

IV. Разлука

Вецер завяў па сялібах,—
Звоніць дый звоніць па шыбах;
Лыска на прызбе якоча;
Ў хаце ўдзень сумна, як ночай.

Над сталом бацька журбуе,
Галаву звесіў сівую,
Маці у кубле штось шнырыць,
Жонка дзіцё ціхамірыць.

Янка збіраецца ўпрочкі...
130 Ой, не на радасць дні, ночкі
Сына старая пясціла,
Каб рос у розум і сілу!

Ой, не на помач ў бядноце
Даў стары склад у рабоце,
Дый не на ўцехі вялікі
Згралі вяселле музыкі.

Цераз палеткі, палоскі
Склік дакаціўся да вёскі,—
Кліча на збор «запаснога»,
140 Бо на ўсім свеце трывога.

Новыя лапці, аборы,
Новыя шаты-уборы
Стаў на сябе напінаці,
Кланяцца родным у хаце.

Кланяўся нізка татулю,
А яшчэ ніжай матулі,
Прашчаўся з жонкай, з дзіцяткам,
Слёзы ўціраючы ўкрадкам.

Ціха, маркотна ў святліцы,
150 Кожны азвацца баіцца,
Як бы над імі ў спакою...
Смерць калыхала касою...

А як ён з хаты выходзіў:
«На, хай бароне ў прыгодзе!» —
Гэтак матуля сказала
Ды штось на шыю ўвязала.

Матчына гэта ахвяра —
З нашых прыдбана папараў:
З роднай вузельчык кудзелькі,
160 Ў ім — жменька роднай зямелькі.

І выйшаў з хаты ваяка,
Не уздыхнуў, не заплакаў,
Выйшаў, заціснуўшы зубы,
На тыя бітвы, на згубы.

Вецер адно не ўнімаўся,
Як бы варожбай займаўся:
Верне дамоў Янка болей
Ці ўжо не верне ніколі.

V. Засталіся нівы, сёлы

Выйшлі роднай вёскі дзеці
170 Паміраць на белым свеце,
Рассяваць па свеце косці
Праз кагосьці, за кагосьці.

Засталіся нівы, сёлы
На той сум-жаль невясёлы,

Засталіся, ой, сіроты,
З горкім горам, з адзінотай.

Не палыне сошка ў полі
З добрай долі, з добрай волі;
Не пачуюць кос пакосы,—
180 Ржа паесць сталёвы косы.

Ночкай, вечарам, зарання
Маці-ўдоўка выйдзе, гляне,
Выйдзе, гляне — стане досіць...
Просіць Бога... не дапросіць:

«На каго ж Ты нас пакінуў?
Чаму ж лепей дамавіну
За калыску, за ліпову,
Ты не даў нам дзеля хову?»

Для каго ж Твае законы
190 Развялі на ўсе староны,
Што брат братам ад прадвеку
Чалавек для чалавека?

Як авечак, як ягнятаў,
І ў хаце, і за хатай
Ты мальбу людскую любіш,
Нашто ж Бацькаўшчыну губіш!»

Так лунае ўдзень і ўночы
Той за жалем жаль сірочы
І мальба да ласкі боскай
200 Каля вёскі і над вёскай.

А за вёскай, дзе магілы,
Дзе ляглі, заснулі сілы,
Пахіліўся крыж да крыжа —
Гэты вышай, гэты ніжай.

На крыжах сава якотам
Гаманіць адказ сіротам
Ды пытаннем страшным страша:
«Га! дзе ж Бацькаўшчына ваша?»

VI. Пабоішча

210 Ноч не спаўшы, дзень не еўшы,
Прымадзеўшы, прыкалеўшы,
Меціць куляй, прэцца з штыхам,
Косіць шабляй, мчыцца ліхам;
Вокам, сэрцам не дрыгне...
Смерць яму або смерць мне!

Стрэлы свішчуць, дыміць порах,
Збіўся ў кучу свой і вораг,
Юшка брызгае у вочы,
Гэты стогне, той рагоча,
220 Той зваліўся, топча той,—
Не глядзіць — свой ці не свой.

Ад крыві зямля чырвона,
Неба чорная заслона
Засланіла, як магіла,
А пад ёю сілу сіла,
Ўсполку з смерцай, смерцай тне,—
Верх таго, хто не засне.

Гу-га-га! як бой удаўся!
Вораг дрогнуў, вораг здаўся,
230 Не прамог, злажыў аружжа;
Як быў дужы — стаў нядужы:
Той уцёк, той у палон
Здаў сябе, як у прыгон.

І вось жніва, што за жніва!
Бокам, сторчам, проста, крыва —
Труп ля трупа, як калоды...
Што за сон, што за выгоды!
Не на смехі, не на жарт,
Ката — брат, кат брата варт!

Ціха дрэмле поле бітвы,
240 Шэпча блізкі лес малітвы;
Выбрыў воўк з сваёй бярогі,
Выць пачаў на ўсе разлогі.
Выць пачаў ў хаўтурны тон,
Зубы скалячы на плён.

А разняўшы кіпці-кleshчы,
Ў высі ўсплыў груган злавешчы
І закракаў, як бы ведаў:
— Кра-кра, кра-кра! то ж пабеда!..
Кра-кра-кра! рыхтуй набой,—
250 Па пабедзе — зноў у бой!..

1914

1914-ты

Сыходзіш ты туды, скуль не прыходзяць,
Але сваіх не забярэш слядоў...
О год! такіх, як ты, час рэдка родзіць,
О год! ты першы гэткі з між гадоў.

— Прыйшоў не з згоды і свабоды весцяй
І — не ўзвялічыць праўду між людзьмі,—
Жыццё мільёнаў ты прыйшоў затрэсці,
Шлях вымасціць свой трупамі, касцямі.

10 Кастлявай зморай з гібелі сталеццяў
Ты, як пракляцце, будзеш вызіраць,
І будзе маці страшыць табой дзеці,
Ды клікаць той — хто ўздумае ўміраць.

«Не забіваці» — ты стрывожыў права,
На сэрца і душу наклікаў цьму;
Людзей на звераў пошасцяй крывавай
Ператварыў і здаў наследніку свайму.

Га! Хай жа льецца кроў, дымяць пажары,
Няхай пад крыжам плача сірата!
Крывавы бог крывавыя ахвяры
20 Сабраць павінен з свету дачыста.

Аж прыйдзе іншы год з рукою лёгкай
Агледзіны рабіці новых дзён,
Дзе меч нявідзімага Бога-рока
Напіша бескрыжавы свой закон.

1914